

УДК 378.124+371.13+37.041

Тесленков Олександр Юрійович

аспірант кафедри педагогіки ДЗ «Південноукраїнський

національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, м. Одеса

teslenkov.alexander@yandex.ua

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності експериментальної моделі професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання, що лягла в основу формувального експерименту з підготовки студентів до зазначеної діяльності. Автором визначені педагогічні умови, компоненти, критерії і етапи формування професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання, а саме: адаптаційно-орієнтаційний, інформаційно-збагачувальний, продуктивно-творчий. В основу побудови експериментальної моделі закладено синергетичний підхід, який дозволяє розглядати студента як відкриту самоорганізуючу систему, що прагне до саморозвитку.

Ключові слова: експериментальна модель; педагогічні умови; засоби реалізації; формувальний експеримент; майбутні учителі фізичного виховання; професійна самоорганізація.

Актуальність дослідження. Необхідно зазначити, що модернізація системи освіти відбувається у рамках здійснення ідеї безперервної освіти. Зокрема, актуальним напрямом є формування професійної самоорганізації і саморозвитку майбутнього учителя, які допоможуть йому самостійно та цілеспрямовано організовувати свою діяльність. Це зумовлено соціальним замовленням суспільства на підготовку кваліфікованих, компетентних та конкурентоспроможних спеціалістів, готових до постійного професійного зростання, що мають здатність до самоосвіти та самовдосконалення.

Постановка проблеми. У теорії і практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід, який охоплює різноманітні аспекти професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів. Зазвичай, у педагогіці для дослідження певного явища використовується модель, яка схематично відображає сутність формування того чи іншого феномена і впроваджується в навчально-виховний процес. Теоретичне дослідження проблеми формування професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання, результати

констатувального етапу дослідження дали змогу побудувати експериментальну модель формування означеного конструкту під час навчання у вищому педагогічному закладі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам самоорганізації з позицій педагогічної науки присвячені роботи В. І. Андрєєва, Н. Ю. Дуднік, Л. Я. Зоріної, В. А. Ігнатової, С. В. Кульневича, Т. В. Новаченко, Л. І. Новікової, В. І. Редюхіна, Н. М. Таланчука, В. А. Філоненко та ін. У психологічній науці самоорганізація розглядається в тісному взаємозв'язку з процесами професійного саморозвитку та самовдосконалення, ефективністю і результативністю професійної діяльності. Процеси самоорганізації з психологічної точки зору досліджували Л. С. Виготський, В. Н. Донцов, С. П. Рубінштейн, Є. І. Ісаєв, О. Д. Ішков, В. І. Слободчиков, Ю. А. Цагареллі та ін.

Мета статті полягає в розробці експериментальної моделі професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існують різні визначення «модель» і «модельовання» у відповідності із завданнями, які вирішуються певними дослідженнями. Як відомо, модель - це штучно створений об'єкт у вигляді схеми, таблиці, креслення і т. п., який будучи аналогічний досліджуваного об'єкта, відображає і відтворює в більш простому, зменшеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки відносини, між елементами досліджуваного об'єкта [3].

На думку З. Курлянд, проводячи психолого-педагогічні дослідження, під «моделлю» слід розуміти систему знаків, яка відтворює певні істотні ознаки системи оригіналу [4]. Моделювання представляє собою метод дослідження соціальних явищ і процесів, що ґрунтується на заміщенні реальних об'єктів їх умовними образами, аналогами. В моделюванні відтворюються властивості, зв'язки, тенденції досліджуваних систем і процесів, що дозволяє оцінити їх стан, зробити прогноз, прийняти обґрунтоване рішення [2]. З позицій педагогічної науки моделювання являє собою матеріальне або уявне імітування реально існуючої педагогічної системи шляхом створення спеціальних аналогів (модулів), у яких відтворюються принципи організації і функціонування цієї системи [1].

В аспекті нашого дослідження під моделлю ми розуміємо схему, яка зображує основну структуру формування професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання. В основу побудови цієї моделі закладено синергетичний підхід (певна система принципів), який дозволяє розглядати студента як відкриту самоорганізуючу систему, що прагне до саморозвитку. Розроблена експериментальна модель містить: мету, етапи, педагогічні умови, форми і засоби їх реалізації, компоненти, критерії та результат. Експериментальна робота здійснювалася поетапно. У дослідженні було виокремлено три етапи реалізації запропонованої моделі формування професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання: адаптаційно-орієнтаційний, інформаційно-збагачувальний, продуктивно-творчий).

Педагогічними умовами формування професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання виступили:

- Усвідомлення значущості професійної самоорганізації майбутнього учителя фізичного виховання;
- Занурення студентів у синергетичне середовище;
- Самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх спеціалістів у контексті професійної самоорганізації.

Формування професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання здійснювалось у формі педагогічної майстерні. Сутність педагогічної майстерні, полягає, в тому що вона виступає у формі навчання дітей і дорослих, котра створює умови для сходження кожного учасника до нового знання та нового досвіду шляхом самостійного або колективного відкриття. Така форма навчання поєднує в собі чергування індивідуальної, групової діяльності та роботи в парах. Усім учасникам надається право вільного вибору діяльності, що, в свою чергу, тотожне синергетичному принципу нелінійності, через багатоваріантність шляхів розвитку та можливостей саморозвитку майбутнього спеціаліста. Кожний учасник майстерні має можливість проявляти свободу творчості, самореалізації, саморефлексії, здійснювати обмін думками, знаннями, творчими знахідками між

іншими учасниками майстерні. У процесі проведення майстерні створюється необхідне середовище взаємодії, реалізується технологія кооперативного навчання.

Необхідно зазначити, що учасники педагогічної майстерні в процесі індивідуальної або колективної творчої співпраці доходять до самостійного висновку чи узагальнення, побачити новий образ через процеси осмислення, усвідомлення, просвітлення. Таким чином відбувається розрив між старим і новим знанням, відповідаючи принципу нестійкості. З синергетичної точки зору, нестійкість трактується як одна з передумов стабільності і динамічності розвитку, а творчий потенціал хаосу стає найважливішим фактором для конструювання нових організаційних форм системи. Необхідно наголосити, що саме в стані нестійкості складно організовані системи здатні до самоорганізації та саморозвитку.

Заняття у педагогічній майстерні «Професійна самоорганізація майбутніх учителів фізичного виховання» відбувалися згідно розробленого тематичного плану. Заняття включали різноманітні види роботи, спрямовані на здобуття студентами необхідних знань, формування вмінь та навичок, які сприяли формуванню професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання. Завданнями педагогічної майстерні були: ознайомлення студентів з феноменом «професійна самоорганізація майбутніх учителів фізичного виховання», її структурними компонентами; стимулювання позитивного ставлення та активізації у майбутніх учителів потреби в професійній самоорганізації, розумінні студентами значущості цього конструкта у здійсненні майбутньої професійної діяльності; вдосконалення процесу підготовки студентів-майбутніх учителів із метою формування досліджуваного конструкта. Під час проведення педагогічної майстерні студенти-майбутні учителя фізичного виховання мали можливість простежити умови виникнення самоорганізації; усвідомити роль та значущість професійної самоорганізації в майбутній педагогічній діяльності; здобути та засвоїти комплекс знань, вмінь та навичок, необхідних для досліджуваного утворення.

Метою першого адаптаційно-орієнтаційного етапу було: актуалізація мотиваційно-потребнісної сфери студентів щодо оволодіння професійною самоорганізацією, сприяння розвитку ціннісного ставлення до майбутньої

педагогічної діяльності, стимулювання у студентів потреби до здійснення професійного і особистісного саморозвитку через розкриття конкретних шляхів самовдосконалення. Другий – інформаційно-збагачувальний етап передбачав оволодіння студентами системи психолого-педагогічних та спеціальних знань, формування і набуття практичних вмінь та навичок щодо здійснення професійної самоорганізації. Продуктивно-творчий етап був орієнтований на активізацію самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх спеціалістів щодо формування досліджуваного феномена.

Лекційний курс складався з філософської та психолого-педагогічної тематик. У ході теоретичної частини студентам пропонувалось прослухати такі лекції: «Самоорганізація як філософська проблема», «Філософські аспекти теорії самоорганізації», «Місце та роль самоорганізації в психології та педагогіці», «Значення самоорганізації у професійній діяльності майбутніх учителів фізичного виховання», «Сутність мотиваційного компонента професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання», «Специфіка змістовно-процесуального та особистісного компонентів професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання», «Синергетичний підхід в практичній діяльності учителя фізичного виховання».

Формами та методами формування досліджуваного феномена виступили: лекції, практичні та семінарські заняття, самостійне опрацювання додаткової літератури з тем лекцій, написання есе, рефератів, проведення дискусій, ігрових технологій, тренінгів, мозговий штурм, аутогенні тренування, використання програми з самоорганізації, методи тайм-менеджменту, вправи із саморозвитку професійно-значущих якостей майбутнього учителя фізичного виховання в контексті професійної самоорганізації, педагогічна практика.

Особлива увага приділялась практичним заняттям та самостійній роботі студентів, що дозволяло майбутнім учителям вдосконалювати та використовувати на практиці засвоєні знання, вміння та навички, що необхідні для оволодіння професійною самоорганізацією. Вважаємо, що самоорганізація є одним з найважливіших шляхів формування у майбутніх учителів фізичного виховання

професійних якостей, набуття психолого-педагогічних та спеціальних знань, умінь та навичок, необхідних для майбутньої педагогічної діяльності. При цьому, дії, які виконувались студентами носили усвідомлений характер і були спрямовані на самостійне виконання, з проявом вольових якостей, організованості та цілеспрямованості.

У ході проведення педагогічної майстерні вирішувались наступні завдання: довести майбутнім учителям фізичного виховання важливість та необхідність формування професійної самоорганізації; накопичити та поглибити знання студентів про сутність і структуру цього феномену; інформувати майбутніх фахівців о перевагах самоорганізованої особистості, вдосконалити процес професійної підготовки майбутніх педагогів з фізичного виховання із метою формування досліджуваного конструкту.

Як було зазначено, в основу експериментальної моделі було покладено синергетичний підхід. Основними принципами зазначеного підходу у педагогіці є: принципи відкритості, нелінійності, нестійкості, суб'єктності, додатковості (компліментарності). Принцип відкритості реалізувався у дослідно-експериментальній роботі слідуючим чином: через взаємодію і взаємозв'язок між учасниками педагогічного процесу, ми ставили завдання так, щоб зберегти індивідуальність студента і сприяти його особистісному і професійному зростанню, це відбувалось через взаємний обмін пізнавальною інформацією, прямим та зворотним зв'язком, відкритістю до світу на особистісному рівні кожного учасника навчально-виховного процесу. У «відкритій» освітній системі існує можливість висловити особистісні думки, погляди, враховуються внутрішні потреби особистості студента з можливістю його реалізації у зовнішньому середовищі.

Нелінійність педагогічного процесу полягає в можливості досягнення поставленої мети різними шляхами; характеризується нелінійністю поведінки, як викладача, окремого студента, так і всієї групи; якістю міжособистісного спілкування між суб'єктами педагогічної взаємодії; якістю сприйняття студентів; багатоваріантністю досягнення кінцевої мети освіти.

Принцип додатковості (компліментарності) характеризується тим, що протилежності, як основа розвитку, йдуть не за допомогою зняття, а за рахунок взаємного доповнення, компромісу, монолог вчителя поступається місцем діалогу, взаємодії. Принцип додатковості - це не тільки простий додаток чого-то чимось, але і стійка асиметрична гармонія або єдність взаємодоповнюючих – протиставлюваних начал, властивостей чи закономірностей. Принцип додатковості сприяв успішному вирішенню освітніх завдань і для того, щоб досягти синергетичного ефекту потрібно не протиставляти один метод, засіб, методику, технологію іншим, а усвідомлено і доцільно використовувати їх можливості.

Суб'єктність, як принцип синергетики, виступав джерелом активності, саморуху і саморозвитку свідомості. Суб'єктність особистості - є самоорганізуючий об'єкт, наділений діяльнісними і особистісними характеристиками: вмінням самостійно визначати завдання; усвідомлювати власну значущість для інших людей, бути відповідальним за результати діяльності; мати здібність самостійно вносити корективи у свою діяльність, здатним до інтегративної активності, яка передбачає активну позицію особистості в усіх проявах від усвідомленого цілевизначення до коригування самих способів діяльності.

Зазначимо, що компоненти професійної самоорганізації: мотиваційний, когнітивно-діяльнісний та особистісний, оцінювалися за допомогою слідуєчих критеріїв та показників: спонукальний (показники: позитивне ставлення до професії педагога фізичного виховання; мотивація на досягнення успіху в майбутній педагогічній діяльності; прагнення до професійного саморозвитку), змістово-процесуальний (показники: знання з теорії самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності, психолого-педагогічні і спеціальні знання; вміння цілевизначення та планування, аналізу та оцінки результатів з професійної самоорганізації; навички самоконтролю та самокорекції) та суб'єктний (організованість, самостійність, цілеспрямованість).

Висновки. Проведене дослідження дає можливість вирішувати питання формування професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних навчальних закладах освіти. Проведене

дослідження не вичерпує всіх аспектів складної і багатогранної проблеми. Перспективу напрямів подальших наукових досліджень вбачаємо у створенні і впровадженні інтегрованих курсів з формування професійної самоорганізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика— М.: НМЦ СПО, 1999. — 538 с.
2. Гребенюк О.С., Рожков М.И. Терминологический словарь. Педагогические технологии, 1999г.
3. Коджаспирова Г.М., Коджаспирова А.Ю. Словарь по педагогике — Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005.—448с.
4. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності : навч. посіб. / З. Н. Курлянд. – Одеса, 1995. – 160 с.

Рецензент

Линенко А.Ф. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2016

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМООРГАНИЗАЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Тесленков Александр Юрьевич

аспирант кафедры педагогики ГУ «Южноукраинский
национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского, г. Одесса
teslenkov.alexander@yandex.ua

Аннотация. Статья посвящена освещению сущности экспериментальной модели профессиональной самоорганизации будущих учителей физического воспитания, которая легла в основу формирующего эксперимента по подготовке студентов к указанной деятельности. Автором определены педагогические условия, компоненты, критерии и этапы формирования профессиональной самоорганизации будущих учителей физического воспитания, а именно: адаптационно-ориентационный, информационно-обогащающий, продуктивно-творческий. В основу построения экспериментальной модели положен синергетический подход, который позволяет рассматривать студента как открытую самоорганизующуюся систему, которая стремится к саморазвитию.

Ключевые слова: экспериментальная модель; педагогические условия; средства реализации; формирующий эксперимент; будущие учителя физического воспитания; профессиональная самоорганизация.

EXPERIMENTAL MODEL OF FORMING OF PROFESSIONAL SELF OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

Alexander Yu. Teslenkov

Postgraduate student

of the Department of Education, Public Institution «South Ukrainian
National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Odessa
teslenkov.alexander@yandex.ua

Abstract. The article is devoted to the essence of the experimental model of professional self-organization of future teachers of physical education. which formed the basis of a formative experiment on the preparation of students for these activities. The author defines the pedagogical conditions, components, criteria and stages of formation of professional self-organization of future teachers of physical education, namely: adaptive-orientation, information processing, productively creative. The basis of the construction of the experimental model is based on a synergistic approach that allows to consider the student as an open self-organizing system that strives for self-development.

Keywords: experimental model; pedagogical conditions; means of implementation; forming experiment; the future teachers of physical education; professional self-organization.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vyshnyakova Sec. M. Professional education: Dictionary. Key notions, terms, relevant vocabulary.: NMCs act 1999. — 538 p. (in Russian)
2. Grebenyuk A.S., Rozhkov N. S. Terminological dictionary. Educational technology, 1999 (in Russian)
3. Kodzhaspyrova G.M., A. J. Kodzhaspirov. Dictionary on pedagogics — Moscow: ICC "March"; Rostov n/D: Publishing center «March», 2005.—448p. (in Russian)
4. Kurland Z.N. Professional stability of teachers is the basis of his teaching skills : a textbook. p. / Z. N. Kurland. — Odessa, 1995. — 160 p. (in Ukrainian)